

بنیان‌گذاران اندیشه علمی در تمدن اسلامی

گزیده‌ای از شرح حال دانشمندان اسلامی دوره‌های مختلف

تألیف: حلیمه الغراری

ترجمه: انجمن علمی گروه زبان و ادبیات عربی

دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

ویراستار: دکتر مهین حاجی زاده

عضو هیات علمی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

سرشناسه	: غراری، حلیمه
عنوان فراردادی	: بناء الفكر العلمی فی الحضارة الاسلامیة: ملامح من سیر علماء مسلمین من عصور مختلفة، فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: بنیان‌گذاران اندیشه علمی در تمدن اسلامی: گزیده‌ای از شرح حال دانشمندان اسلامی دوره‌های مختلف/ تألیف حلیمه الغراری؛ ترجمه انجمن علمی گروه زبان و ادبیات عربی [دانشگاه شهید مدنی آذربایجان].
مشخصات نشر	: تبریز: چاپخانه، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ص.
شابک	: 978-600-6573-31-1
وضع دوررس وبسی	: فیا
موضوع	: دانشمندان اسلامی -- سرگذشتنامه
موضوع	: تمدن اسلامی
موضوع	: علوم -- تاریخ
شناسه افزوده	: جامع معین، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	: دانشگاه شهید مدنی آذربایجان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. گروه زبان و ادبیات عربی. انجمن علمی گروه عربی
رده بندی کنگره	: ۳۷۰/۵۲BP : ۳۹۰۱
رده بندی دیویی	: ۳۹۷/۹۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۲۶۹۴۴

www.ketab.ir

انتشارات شایسته
تذکره: خیابان امام-روبروی سه راه طالقانی
تلفن تماس: ۰۴۱۲۵۵۶۲۳۸۲
بنیان گذاران اندیشه علمی در تمدن اسلامی
گزیده ای از سراج - آل دانشمندان اسلامی دوره های مختلف

نویسنده: حلیه الغراری

ترجمه: انجمن علمی گروه زبان و ادبیات عربی

دانشگاه شهید مدنی

ویراستار: دکتر مهین حاجی زاده

عضو هیات علمی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰

لیتوگرافی: واژه - چاپ: شهاب - صحافی: اسلامی

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۷۳-۳۱-۱

کتاب حاضر با کمک های مادی و معنوی کمیته حمایت و نظارت بر طرح های دانشجویی معاونت فرهنگی دانشگاه

شهید مدنی آذربایجان به چاپ رسیده است

فهرست مطالب

- پیشگفتار.....
- مقدمه.....
- ۱. جابر بن حیان.....
- ۲. خوارزمی.....
- ۳. ابن ربن طبری.....
- ۴. فرغانی.....
- ۵. سند بن علی.....
- ۶. بن موسی بن شاکر.....
- ۷. ی.....
- ۸. رازی.....
- ۹. بتانی.....
- ۱۰. فارابی.....
- ۱۱. عبدالرحمن الصوفی.....
- ۱۲. ابو وفاء بوزجانی.....
- ۱۳. مجریطی.....
- ۱۴. ابن جزار.....
- ۱۵. ابن یونس.....
- ۱۶. زهراوی.....
- ۱۷. ابن سهل قوهی.....
- ۱۸. کرخی.....
- ۱۹. ابن سینا.....
- ۲۰. ابن هیثم.....

۲۱. بیرونی.....
۲۲. ابن رضوان.....
۲۳. زرقالی.....
۲۴. ابن جزله.....
۲۵. عمر خیام.....
۲۶. ابن باجه.....
۲۷. ابو مروان ابن زهر.....
۲۸. ابن طفیل.....
۲۹. ابن رشد.....
۳۰. ابن رزاز جزری.....
۳۱. بطروجی.....
۳۲. ابن بیطار.....
۳۳. نصیر الدین توسی.....
۳۴. ابن نفیس.....
۳۵. حسن مراکشی.....
۳۶. قطب الدین شیرازی.....
۳۷. ابن بناء.....
۳۸. ابن شاطر.....
۳۹. کاشی.....
۴۰. ألغ بک.....
- جدول بیوگرافی بعضی از دانشمندان مسلمان.....
- فهرست منابع.....
- فهرست مطالب.....

پیشگفتار

کتاب حاضر در راستای تلاش‌های سازمان تربیت، علوم و فرهنگ اسلامی به سه زبان عربی، انگلیسی و فرانسوی منتشر می‌شود تا به این طریق دستاوردهای تمدن اسلامی را در زمینه‌های گوناگون نشان دهد. تمدنی که به شکل عام، تمدن بشری را به ویژه در زمینه‌های علمی بارور ساخته است. زمینه‌هایی که هسته اصلی نهضت علمی را که در غرب شکوفا شده، تشکیل می‌دهند. چنان که این مطلب را بزرگ‌ترین نویسندگان، مورخان اروپایی و آمریکایی که در دوره‌های مختلف به تاریخ علوم مشغول بوده‌اند، تأیید و آن را به اثبات رسانده‌اند.

این کتاب نه سازمان تربیت، علوم و فرهنگ اسلامی در سراسر جهان اسلام و دیگر بخش‌های غربی و شرقی به خوانندگان عرضه داشته از جامع‌ترین تألیفاتی به شمار می‌رود که مختصری از شرح حال بانیان اندیشه علمی را در تمدن اسلامی ارائه می‌کند. پیشوایان برجسته‌ی بشریت عصاره‌ی افکارشان را به یادگار گذاشته و پایه‌های اولیه‌ی پیشرفت علمی را به در قرن نوزدهم در اروپا پدیدار و در طول قرن بیستم شاهد پیشرفت چشمگیری بوده، به‌گذاری کردند. پیشرفتی که در آغاز این هزاره‌ی سوم با گسترش و شکوفایی همراه بوده. در طول تاریخ بشریت نظیری برای آن وجود نداشته است.

استاد حلیمه الغراری در معرفی و شناساندن چهار دانشمند نابغه و بی‌نظیر از دانشمندان اسلامی که در دوره‌های مختلف می‌زیسته‌اند، توفیق یافته است. دانشمندانی که تلاش‌ها، خدمات و دستاوردهای متنوعی را در حوزه‌های مختلف به علم تقدیم کرده‌اند اما همه آنها در منبع الهام و در حرکت به سوی نبوغ و برتری‌شان یکسان بودند؛ زیرا همگی انگیزه‌های خود را از رهنمودهای اسلامی که به یادگیری و برجستگی در علم دعوت می‌کرد، برگرفته بودند. بنابراین، آنها بذره‌های تمدن اسلامی هستند که در سایه‌ی آن رشد و نمو کرده و از منابع آن سیراب و از مصادران یاری گرفتند. از این

روی، آنها از پیش قراولان و بنیان‌گذاران تمدن کنونی بشر به شمار می‌آیند که شایسته است بیوگرافی آنها خوانده شود و منبع الهام قرار گیرد. و چیزهایی از آن اقتباس شود که راه را در حرکت به سوی برجستگی‌های علمی و ابداع تمدنی در تمام زمینه‌های علم و تمدن، هموار سازد.

جورج سارتون در کتاب خود با عنوان "Introduction to the History of Science" فعالیت علمی را در طول تاریخ به دوره‌هایی تقسیم کرده که هر یک از آنها نیم قرن به طول می‌انجامد، و برای هر نیم قرن در سطح جهان، نام شخصی را به عنوان رمز ذکر می‌کند، بنابراین، از سال ۷۵۰م تا ۱۱۰۰م یعنی بیش از ۳۵۰ سال، کلیه دانشمندان رامن جهان اسلام عبارتند از: جابر بن حیان، خوارزمی، رازی، مسعودی، ابوالوفاء، بیرونی، عمر خیام که همه آنها اعم از عرب، ترک، افغان و ایرانی، مسلمان بوده و در علوم شیمی، ریاضی، ص. جغرافیا، علوم طبیعی و نجوم برجسته بودند. در سال ۱۱۰۰م به مدت ۲۵۰ سال دیگر، مشارکت اروپاییان با دانشمندان جهان اسلام امثال ابن رشد، توسی و ابن نفیس آغاز شد. در آن دوره، نصبت جدید اروپا اقدام به ترجمه علوم جهان اسلام، بررسی و افزودن بر آنها نمود که تا امروز نیز ادامه دارد. شرح حال همه این دانشمندان مشهور در این کتاب آمده است. این یک حقیقت تاریخی است که دکتر محمد منصور، دانشمند عرب مسلمان مقیم المان به آن اشاره و تاکید می‌کند. وی با اقدامی از سوی دانشگاه کمبریج که پیشرفته‌ترین دانشگاه جهان به شمار می‌آید، از بین دو هزار شخصیت جهانی که در طی قرن گذشته آثار و راه در زندگی انسان برجای گذاشته‌اند، برگزیده شد.

هدف نویسنده آن است که برای گسترش دامنه استفاده گروه‌های سنی مختلف، کتاب حاضر را از لحاظ آرایه، معرفی و شناساندن این چهل شخصیت در سطح متوسطی تنظیم کند تا به این طریق، هدف والایی که سازمان تربیت، علوم و فرهنگ اسلامی برای رسیدن به آن فعالیت می‌کند، محقق سازد و این هدف والا چیزی نیست جز

روشن‌سازی افکار عمومی نسبت به حقایق مربوط به تمدن و فرهنگ اسلامی و آشناسازی آنها با ویژگی‌ها و عناصر این فرهنگ و تمدن و یادآوری دستاوردهای ارزشمندی که به انسانیت تقدیم کرده‌اند.

از خداوند می‌خواهیم که ما را همیشه در مسیر خدمت بهتر و بیشتر برای انسانیت و بویژه ملت خود یاری دهد.

دکتر عبد‌العزیز بن عثمان تویجری

مدیر کل سازمان تربیت، علوم و فرهنگ اسلامی

علوم از مهم‌ترین زمینه‌هایی است که توجه عمده‌ی دانشمندان مسلمان را به خود جلب کرده است، دانشمندانی که در آن علوم، دستاوردهای بزرگ و مبتکرانه‌ای را به ثبت رسانده و سهم بزرگی در گسترش شناخت بشریت داشته‌اند. به طوری که تعداد زیادی از مورخان و پژوهشگران غربی به سهم دانشمندان مسلمان و نوآوری‌هایشان در حوزه‌های متعددی مانند طب، نجوم، ریاضیات و غیره اعتراف کرده و به نقش بیشگامانه آنها در بنیان پایه‌هایی که علوم جدید بر آن مبتنی است، اقرار می‌کنند.

ما نیز به نوبه خود برای سهم شدن در معرفی برخی از شخصیت‌های اسلامی و شناساندن آنچه که در علوم مختلف برای بشریت ارایه کرده‌اند، تصمیم گرفتیم بیوگرافی برخی از دانشمندان مسلمان را تهیه کنیم. این راستا هم به شخصیت‌های علمی برجسته و مشهور پرداخته شده و هم به شخصیت‌هایی که از شهرت علمی اندکی برخوردار بودند؛ هرچند که آثار و دست‌آوردهایی داشته و در تحول و پیشرفت علوم مختلف سهمیم بوده‌اند. معرفی این شخصیت‌ها به این منظور است که برای روشن فکران، دانشجویان دانشگاه‌ها و دانش آموزان دبیرستان فرصتی فراهم شود تا با بنیانگذاران اندیشه‌ی علمی در تمدن اسلامی آشنا شده و به برخی از دست‌آوردها و تالیفات این دانشمندان در علوم مختلف نگاهی گذرا و اجمالی داشته باشند.

از آنجا که دانشمندان مسلمان با عنوان دائرة المعارف نویس‌ها توصیف می‌شوند که بر تعدادی از علوم در زمینه‌های مختلف شناختی از قبیل فلسفه، نجوم، ریاضیات، طب و علوم دیگر احاطه دارند، بهتر دیدیم که این بیوگرافی را فقط به برخی دانشمندان مسلمان اختصاص دهیم که در گسترش دانش علمی در حوزه‌های مشخصی مثل شیمی، پزشکی، گیاه شناسی، داروسازی، علم نجوم، ریاضیات و هندسه سهمیم بوده‌اند. و همچنین بر آن شدیم تا خلاصه مشخص و فشرده‌ای را از زندگی هر دانشمند و نیز

گزارش مختصری از مهم‌ترین ابتکارات و دست‌آوردهای علمی آنها را با ذکر مهم‌ترین تصنیفات و آثار جدیدی که در زمینه‌ی علمی برجای گذاشته‌اند، عرضه کنیم. گفتنی است گردآوری این گزیده، مطابق با منابع و مآخذی است که به آنها استناد کردیم.

این اثری که به خوانندگان تقدیم می‌کنیم گزیده‌ی کوتاهی از زندگی چهل دانشمند است که در دوره‌های مختلفی می‌زیسته‌اند که از قرن سوم هجری / نهم میلادی شروع و تا قرن هشت هجری / پانزده میلادی امتداد می‌یابد. اگر در این سفر طولانی فقط به برخی از شخصیت‌هایی پرداختیم که نقش مهمی در گسترش و پیشرفت علوم داشته‌اند، بر این نکته نیز واقف هستیم که نیاز مبرمی وجود دارد که در آینده به همه‌ی شخصیت‌های علم بپردازیم. در این اثر فرصت معرفی آنها نبود، پرداخته شود.

در پایان بر خیر و امان می‌دانم که از آقای دکتر عبدالعزیز بن عثمان التویجری، مدیرکل سازمان بریت. علوم و فرهنگ اسلامی تقدیر و تشکر نمایم که در انتشار این کتاب تلاش فراوانی مبذول داشته‌اند. همچنین از آقای دکتر فائق بلال، وزیر علوم سازمان اسلامی صمیمانه تشکر می‌کنم که پیشنهاد کردند این اثر در ضمن برنامه‌های علمی سازمان گنجانده شود.

حلیمه غراری

رباط ۲۳ اوت ۲۰۰۱